

Vesna Leskošek

Intervju z Gabi Čačinovič Vogrinčič

Izr. prof. dr. Gabi Čačinovič Vogrinčič je dolgoletna predavateljica, raziskovalka in zaslužna profesorica na Fakulteti za socialno delo.

Razvoj izobraževanja za socialno delo je bil precej pester, čeprav je iz sedanje perspektive videti linearen. Prehajal je iz višješolskega študija v visokošolskega in nato v fakultetnega, vendar se nič od tega ni zgodilo brez boja in truda. Kaj so bile glavne ovire v tem procesu in kaj so bili glavni preboji, ki so omogočili napredek? Prosim te za premislek o zunanjih (v okolju, politiki, na univerzi) in notranjih (v šoli) dejavnikih obeh procesov.

Foto: Marko Mesec

Prehod ni bil linearen, vložili smo ogromno dela in truda. Ključna ovira, ki nam je ves čas oteževala rast in razvoj, je bilo nepoznavanje, neznanje in nespoštovanje enkratnosti in posebnosti stroke in pozneje znanosti socialnega dela. Ovira je bila znotraj šole, bila je na univerzi in bila je v družbi. V šoli in zunaj nje so socialno delo na začetku razvoja enačili z družbenopolitičnim delom, aktivizmom za pomoč ranljivim skupinam, z delom za solidarnost in socialne pravice v socializmu. Prva skupina učiteljev s stalno zaposlitvijo je prišla z izkušnjami angažiranega dela na socialnem področju, a tudi s poslanstvom, da socialnim delavkam in delavcem da strokovno znanje, ki bo omogočilo zanesljivo strokovno pomoč in razločilo stroko od, sicer dobrodošlega, aktivizma. Nova, nujna strokovna znanja so se iskala v že uveljavljenih strokah: pravo, sociologija, pedagogika, psihologija, ekonomija, socialna politika, tudi medicina. To so bila pomembna in potrebna znanja za »več« stroke, a niso bila umeščena v socialno delo in za socialno delo, niso še mogla biti. Učitelji so bili zunanji sodelavci, praviloma so ostajali znotraj svojih strok. Praksa socialnega dela je ostala naloga znotraj šole. Te naloge se je lotila nova generacija učiteljev, zdaj z univerzitetnimi diplomami, ki

je začela prihajati leta 1966 in začela graditi strokovno znanje. Bile so tudi ideološke ovire. Socialno delo v Sloveniji, v Jugoslaviji, je bilo treba obvarovati pred »Zahodom«, pred vplivom kapitalizma, razviti socialistični model. Ideološki pritiski so bili močni, pogosto uspešni. Tako pri študiju nismo smeli uporabljati dragocenega priročnika *Metodike socialnega dela* (1959). Čeprav je razvoj strokovnega socialnega dela umestil v neko prihodnost, je prinesel temeljne koncepte za razumevanje procesov podpore in pomoči na način socialnega dela. Napisan je v novem jeziku, ki je prišel iz sveta, a ga je dr. Katja Vodopivec z izjemno ustvarjalno občutljivostjo umestila v Jugoslavijo. Zato stroka tudi dolgo, predolgo ni raziskala, kako delajo socialno delo z dolgoletno tradicijo na Zahodu. Tudi izid učbenika *Osnovna načela in metode socialnega dela* (Friedlander in Pfaffenberger), ki ga je iz nemščine prevedel Bernard Stritih leta 1970, je doživel pogrom zaradi odklona od marksizma v tistem času diferenciacije. Učbenik je bil prepovedan, grozilo je, da se bo intenzivni razvoj na šoli ustavi. A se ni, delali smo naprej.

Kaj je omogočilo preboj? To, da smo učitelji v desetletjih dela razvili stroko, raziskovanje za socialno delo in v njem in teorijo tako, da smo postali enakopravni sogovorniki, najprej znotraj univerze. Hodili smo po še neuhojenih poteh, opravili nujne habilitacije: razvili smo znanost in stroko socialnega dela.

Zgodovinski pregled pokaže, da se je program izobraževanja nenehno spreminjal. Včasih je bil dodan kak semester, potem ukinjen, večkrat se je spreminjalo število smeri ali modulov, spreminjali so se predmeti, skratka, redko je bilo obdobje, ko bi več let zapored izvajali isti program. Ali so te spremembe povezane z napredkom vednosti, teorije, so povezane s pričakovanji iz prakse ali je vzrok za to iskati drugje?

Učitelji, ki smo začeli prihajati na takratno Višjo šolo za socialne delavce in se trajno zaposlil po letu 1966, smo prišli iz različnih strok, psihologije, sociologije, prava, s skupno željo, da delamo na področju socialnega dela, ustvarimo nova znanja za socialno delo, s svojo stroko prispevamo socialnemu delu. Bili smo posebni v naši usmerjenosti v socialno delo. Najprej smo se morali učiti o socialnem delu, največ iz prakse, s katero smo bili povezani od začetka. Imeli smo izjemno svobodo, odprte roke za študijsko in raziskovalno delo, zato smo mogli stopiti iz svojih strok v socialno delo in razviti nove, za socialno delo pomembne predmete. Ob tem smo tudi učne načrte predmetov, ki smo jih prevzemali (sociologija, psihologija, pravo), na novo opredelili za socialno delo, izbrali smo vsebine, za katere smo presodili, da jih socialne delavke in socialni delavci potrebujejo v praksi. Novi, za socialno delo razviti predmeti so bili duševno zdravje v skupnosti, skupinsko delo, raziskovanje v socialnem delu, znotraj tega kvalitativno raziskovanje, psihologija družine, socialno delo z družino, metode socialnega dela, prostovoljno socialno delo, socialno delo v delovnih organizacijah ipd. Na vseh teh področjih smo začeli razvijati tudi teorijo za prakso socialnega dela. Vzpostavili smo ustvarjalno skupnost s študenti. Tako so bile spremembe res povezane tako z napredkom vednosti, z razvojem teorije in s pričakovanji prakse, ki je bila vedno naš sogovornik. A spremembe

niso hkrati gradile temeljev znanosti in stroke, večinoma niso bile povezane v skupno, v socialnem delu tako ključno akcijo. Ustvarjalna svoboda v dobrem je včasih prekrila skupno delo v soustvarjanju znanosti in tudi vizije učnega načrta. Vmes je seveda prišla bolonjska reforma, v zadnjem času, žal, finančne omejitve.

Doktrina sedanjih izobraževalnih politik je, da se morajo fakultete bolje odzivati na potrebe prakse, še več, da naj učimo le to, kar je neposredno koristno za prakso. Prepletenost teorije, raziskovanja in prakse je v socialnem delu sicer paradigmatska. Ni enega brez drugega ali tretjega, in to pravzaprav velja tudi za večino drugih znanstvenih disciplin. Pa vendarle mnogi vidijo socialno delo kot preveč aplikativno, brez kompleksnejšega teoretskega dosega. Kako bi odgovorila na to dilemo, kak je tvoj razmislek o tem?

Predmet socialnega dela je reševanje kompleksnih psihosocialnih problemov ljudi, so procesi soustvarjanja pomoči in podpore, sprememb na vseh ravneh življenja – na mikro-, mezo- in makroravni. Naše znanstveno delo je vedno obsegalo dva kompleksna delovna sklopa. V prvega sodi raziskovanje družbenih problemov ter družbenega razvoja in značilnosti psihosocialnih problemov ljudi, obstoječih družbenih institucij, politike, značilnosti pravnega reda. Za razvoj naše znanosti je ključen in prevečkrat prezrt drugi sklop: raziskovanje procesov pomoči, *kako* izvajamo socialno delo, to je posebno in drugače v procesih pomoči v socialnem delu. Koncept soustvarjanja v jeziku socialnega dela, ki smo ga razvili, umesti v središče tako odnos kot proces, v katerem smo socialni delavci spoštljivi in odgovorni zavezniki ljudi, ki so strokovnjaki na podlagi osebnih izkušenj. Izkušnja človekovega dostojanstva mora biti del procesa pomoči.

Socialno delo sodi v skupino znanosti, ki potrebujejo teorijo ravnanja, je dejavna znanost, ki potrebuje odgovore na vprašanja, *kako* ravnati. Teorija ravnanja lahko ostane samo v nenehnem sodelovanju s prakso. V svetu in tudi v Sloveniji so socialni delavci dolgo čakali, da so smeli biti raziskovalci svojega dela na socialnodelaven način. Za raziskovanje prakse smo razvili koncept, ki v delovnem odnosu zagotovi, da se slišijo vsi glasovi: glasovi praktikov, praktikov raziskovalcev, raziskovalcev in – to je ključno – uporabnikov, strokovnjakov na podlagi osebnih izkušenj. Kar je neposredno koristno za prakso, je predmet znanosti socialnega dela in torej raziskovanja procesov pomoči, in to tako, da v praksi spreminjamo teorijo za prakso, ustvarimo nove izkušnje, nova znanja in pomene, jih vračamo v prakso v nadaljevanje procesov podpore in razvoj teorije. Vsi udeleženi smo soustvarjalci novih znanj.

Morali smo počakati na družbene spremembe in na spremembe v pojmovanju znanosti, na prehod od modernih konceptov objektivne znanosti, ki ima po sebi vse odgovore, k sodobnim konceptom postmodernega pojmovanja znanosti, ki je šele omogočilo to, kar v socialnem delu potrebujemo: prostor za enkratnost procesov, prostor za to, da ni vnaprej določenih rešitev, temveč da so veljavna tiste enkratne, ki jih ljudje ustvarijo v sodelovanju v sedanjosti. Ali drugače: za razvoj znanosti, ki temelji na raziskovanju soustvarjalne prakse vse udeleženi. Potrebovali smo še ključne spremembe v pojmovanju

pomoči v devetdesetih letih 20. stoletja in na začetku 21. stoletja.

Tisti, ki vidijo socialno delo po eni strani preveč aplikativno, po drugi strani pa zahtevajo, da to ostane, kot da bi nekdo zunaj stroke (politika, oblast?) bolje vedel, kaj je dobra praksa, ne razumejo, danes lahko mirno rečem, nočejo razumeti socialnega dela. Zlovešče je, da to sovpada z izrivanjem socialnega dela iz za družbo in socialno državo pomembnih procesov soustvarjanja rešitev za kompleksne psihosocialne probleme.

V zadnjem desetletju smo doživeli več sprememb. Prilagodili smo predmetnik bolonjskemu sistemu študija, izvajati smo začeli doktorski študij, nehali smo izvajati izredni študij – namesto 300 študentk in študentov jih imamo zdaj 100 (v četrtem letniku približno 85). Dobili smo nove, večje in bolj opremljene prostore, proces internacionalizacije je precej intenziven, tudi raziskovalnih projektov je več. Vidiš to kot napredek ali kot procese komercializacije izobraževanja, ki ne prinaša kake posebne koristi?

Moj, za socialno delo vedno pristranski pogled vidi v internacionalizaciji veliko pridobitev. Kako fantastično se je prostor sodelovanja, spoznavanja, raziskovanja razširil od leta 1968, ko smo vzpostavili sodelovanje s takratno Strokovno šolo za socialno delo v Dortmundu. Samo še eno nalogo moramo opraviti bolje: prenašati pri nas nastalo strokovno znanje, naše pojmovanje znanosti v ta svet. Na področju socialnega dela smo ustvarili jezik, koncepte, teorijo in prakso, ki so enkratni, novi v svoji socialnodelavni posebnosti. Naša naloga je, da jih zaupamo drugim.

Pri raziskovanju žalujem za nekdanjo svobodo, da sami definiramo raziskovanje v socialnem delu. Zdaj se mi zdi, da se moramo le ažurno odzivati na projekte, ki so že določeni in prepogosto preozki za razvoj naših novih znanj, saj praviloma niso usmerjeni v razvoj socialnodelavnih znanj. Ne vem, kaj lahko naredimo? Zdi se mi, da se na sami univerzi znanost in raziskovanje pojmujeta ozko, prilagojeno naravoslovnim vedam, samo na en način, enak za vse vede. Drznem si reči: to je zastarelo, a za socialno delo nastaja škoda.

Za konec še nekoliko bolj osebno vprašanje. Katero obdobje v razvoju izobraževanja za socialno delo je bilo zate najdragocenejše in kam bi morali usmerjati prihodnje izobraževanje, kaj bolj poudarjati in kaj narediti, da bi lahko ohranjali medsebojno povezanost teorije, prakse in raziskovanja?

Najprej odgovor na zadnje vprašanje. Prav to: ohranjati povezanost teorije, prakse in raziskovanja. To mora biti ubesedena vizija študija, ki jo lahko razberemo v učnih načrtih, sodelovanju študentov v praksi, v raziskovalnih projektih. K sreči to že postaja način dela, mogoče se moramo skupaj bolj zavzeti za tako vizijo soustvarjalnega procesa. Bolj bi poudarila sodelovanje znotraj fakultete, prostor za soustvarjanje sprememb, ki jih posamezniki vidijo, pogovore, ki se ne končajo, ker se povežemo v nove naloge.

Zelo sem hvaležna, da mi je življenje namenilo socialno delo kot življenjsko nalogo za delo, učenje in soustvarjanje znanj na tem pomembnem področju.

Vsako obdobje mi je prineslo nove naloge za učenje in delo. Najprej v šestdesetih in sedemdesetih letih oblikovanje učnega načrta za predmet psihologija za socialno delo, ki me je prisilil, da vse svoje znanje psihologije povežem z vprašanjem uporabnosti za socialno delavko v praksi. Kakšna za vse življenje pomembna lekcija, ki je hkrati pomenila, da moram deliti s študenti, *kako* ravnati s psihološkim znanjem, kako ga deliti z ljudmi! Nastajal je koncept znanja za ravnanje v socialnem delu.

A najdragocenejše obdobje se je zame začelo v osemdesetih, ko sem bila povabljen v socialno delo, k temu, da tudi jaz prispevam k socialnodelovnemu znanju! To je bil nov predmet, Socialno delo z družino. Takrat sem že predavala predmet Psihologija družine in v sodelovanju s prakso vedela, da socialni delavci nenehno sodelujejo z družinami, a niso imeli dovolj znanja ne o družini ne o tem, kako delati socialno delo z družino. Začelo se je ustvarjalno obdobje, ki traja in mi še vedno bogati življenje. Lotila sem se raziskovanja teorije ravnanja z družino, a še prej socialnega dela. Takrat so začeli nastajati koncepti soustvarjanja (ta je ključen za paradigmatsko spremembo v teoriji ravnanja), delovnega odnosa in izvirnega delovnega projekta pomoči, definicija socialnega dela z družino – in vedno jasnejši jezik socialnega dela.

Hvaležna in srečna sem, da sem lahko vse življenje posvetila socialnemu delu, temu pomembnemu in enkratnemu področju, ki je tako pomembno za varovanje človekovega dostojanstva, človekovih pravic in socialne države.